
Я знаю голод...

Голод мені знаний, я відчув його. Дитиною, при кінці війни, я з тими, хто біжить шляхом поряд із вантажівками американців, я простягаю руки, щоб схопити плитки жуйки, шоколад, пакети із хлібом, які кидають солдати. Дитиною я так прагну товщу, що випиваю олію із консервів з сардинами, жадібно злизую ложку риб'ячого жиру, яку дає мені моя бабуся, щоб підтримати мене на силах. Відчуваю таку потребу в солі, що їм жменями кристали сірої солі зі слоїка на кухні.

У дитинстві я вперше спробував білий хліб. Це не була та бакалейна булочка — радше сірий хліб, спечений із зіпсутої муки з домішками тирси, від якого я ледь не загинув, коли мав три роки. Це був хліб кубиком, спечений у формочці із високоякісної муки, легкий, запашний, із м'якушкою білою, як папір, на якому пишу. А пишучи про це, відчуваю, як мені аж слинка тече, так немовби

і не минув час і я ще тісно зв'язаний зі своїм дитинством. Я прошу ще і ще ті скибки білого пухкого хліба, щойно запихаю одну в рот — проковтнув, і якби бабуся не ховала його під ключ у свою шафку, я міг би миттєво його з'їсти і занедужати. Безперечно, ніщо мені так не смакувало, нічого я відтоді не їв такого, щоб воно так вгамувало мій голод, щоб настільки мене наситило.

Я споживаю американський ковбасний фарш. Ще довго потім зберігатиму металеві тушонки, що відкривалися ключем, майструю з них воєнні кораблики, які ретельно замальовую насіро. Рожевий паштет усередині, заправлений желатиною, ледь мильного смаку, сповнює мене щастям. Запах свіжого м'яса, тоненька плівка товщу, яку паштет залишає на моєму язичі, вкриває мені горлянку. Пізніше для тих інших, для тих, хто не зазнав голоду, цей паштет стане безперечним синонімом жахіття, харчів для бідних. Я знов побачив його двадцятьма п'ятьма роками пізніше в Мексиці, в Белізі, у крамницях Четумалья, Феліпо Карільйо Пуерто, Оріндж Волка. Там воно називається *carne del diablo* — м'ясо диявола. Той самий ковбасний фарш у своїй блакитній тушонці із малярком — шматки паштету на листочку салату.

І також згущене молоко. Його, безперечно, розповсюджували через центри Червоного Хреста — великі циліндричні банки, прикрашені яскраво-червоною гвоздикою. Для мене довго це означало сам спокій — спокій

і достаток. Я добуваю повні ложечки білого порошку, закладно злизую його. Тут також можу говорити про щастя. Жоден крем, жоден торт, жоден десерт не міг мене зробити щасливішим. Воно тепле, густе, трохи солонувате, воно скрипить на зубах і яснах, стікає густою рідиною у моє горло.

Цей голод у мені. Не можу його забути. Він випромінює різким світлом, яке перешкоджає мені забути своє дитинство. Без нього я, безперечно, не міг би зберегти у пам'яті той час, ті довгі роки, коли не вистачало усього. Бути щасливим — це тоді, як не маєш що згадувати. Чи був я нещасливий? Не знаю. Лишень згадую собі, як одного дня я прокинувся і нарешті пізнав чудо задоволених відчуттів. Цей дуже білий, дуже м'який хліб, який надто гарно пахне, цей риб'ячий жир, який стікає в моє горло, ці кристалики грубої солі, ці ложечки порошкового молока, які в моєму роті, на язиці перетворюються на тісто, були для мене початком життя. Я виходжу із сірих років, я входжу у світло. Я — вільний. Я існую.

В історії, поданій нижче, ітиметься про інший голод.

БУДИНОК БУЗКОВОГО КОЛЬОРУ

Етель

Вона стоїть при вході до парку. Вечір. Світло ніжне, перлової барви. Можливо, над Сеною гримить гроза. Вона дуже міцно тримається за руку пана Солімана. Їй заледве десять років, вона ще маленька, її голова ледь сягає стегна вуйчатого дідуса. Перед ними немовби ціле місто, зведене посеред дерев Венсенського лісу, — видно вежі, мінарети, куполи. На довколишніх бульварах тісниться натовп. Ураз спадає очікувана злива, від теплого дощу над містом здіймається пара. Миттєво розкриваються сотні чорних парасоль. Старий чоловік забув свою парасоль. Коли почали падати перші великі краплі, він розгублено зупинився. Але Етель тягне його за руку, вони біжать разом через бульвар перед фіакрами й автами до піддашся вхідних дверей. Вона тягне його за ліву руку, а правою вуйчатий дідусь притримує чорний капелюх на своїй гоструватій голові. Коли він біжить, його сірі бачки в такт підстрибу-

ють, це смішить Етель; дивлячись, як вона сміється, він також сміється, і так триває, аж поки вони не зупиняться, знайшовши затишок під каштаном.

Чудове місце. Етель ніколи не бачила чогось подібного, не мріяла про щось таке. Минувши вхід, вони зайшли через Порт-Пікпюс, попрямували вздовж будинку музею, перед яким юрмилися люди. Пан Соліман тим не цікавився. «Ти завжди встигнеш їх побачити», — казав він. Пан Соліман мав щось на думці. Саме задля цього хотів прийти сюди з Етель. Вона спробувала дізнатися, від декількох днів запитує його. Вона дуже хитренька, так сказав їй вуйчатий дідусь. Уміє досягати свого. «Якщо це несподіванка і я тобі скажу про неї? Де ж тоді буде несподіванка?» Етель не вгавала. «Ти можеш принаймні дозволити мені відгадати». Повечерявши, він сідає у своє крісло, випалює сигару. Етель дмухає на цигарковий дим. «Це їдять? П'ють? Це гарна сукня?» Однак пан Соліман залишався невмолимий. Палить свою сигару, потягує свій коньяк, як щовечора. «Ти про це знатимеш завтра». Після цього Етель не годна заснути. Цілу ніч вона крутиться, перекидається у своєму маленькому металевому ліжку, воно сильно скрипить. Засинає лише на світанку, їй важко прокинутися о десятій годині, коли приходить за нею мати — ідуть на обід до тіток. Пана Солімана тут ще нема. Проте бульвар Монпарнас недалеко від вулиці Котантен. Чверть

години ходьби, а пан Соліман ходить добре. Іде рівно, на голові в нього чорний капелюх, в руках тростина із сріблястим наконечником, якою він не торкається землі. Незважаючи на вуличний шум, Етель каже, що чує, як він здалека повертається — на тротуарі ритмічно відлунюють підковками його черевики. Каже, що цокає, як кінь. Їй подобається порівнювати пана Солімана із конем, йому самому це до вподоби; час від часу, незважаючи на свої вісімдесят, він садовить її на плечі, щоб погуляти в парку, а позаяк він дуже високий, вона може торкатися нижніх гілок дерев.

Дощ припинився, вони йдуть, тримаючись за руки, аж до озера. Під сірим небом озеро видається дуже великим, викривленим, схожим на болото. Пан Соліман часто розповідає про озера та болота, які колись бачив в Африці, коли був військовим лікарем у французькому Конго. Етель любить спонукати його до розмови. Лише їй пан Соліман розповідає свої історії. Усе, що вона знає про світ, саме він їй розповів. На озері Етель бачить качок, жовтуватого лебедя, який, здається, тут нудить світом. Проходять повз острів, на якому спорудили грецький храм. Юрмиться натовп, бажаючи перейти дерев'яний місток; пан Соліман запитує радше із почуття обов'язку: «Ти хочеш...?». Надто багато людей, Етель тягне свого вуйчатого дідуса за руку. «Ні, ні, ходімо відразу ж до Індії!» Йдуть вздовж озера назустріч натовпові. Люди розступа-

ються перед тим високим чоловіком, одягненим у плащ із капюшоном, у старезному капелюсі, і цією маленькою причепуреною блондинкою у сукенці зі складочками, із черевиками на ногах. Етель гордиться тим, що вона з паном Соліманом. У неї таке враження, що вона поряд із велетнем, чоловіком, який може прокласти дорогу в будь-якому хаосі на світі.

Тепер натовп іде у протилежному напрямку — до кінця озера. Над деревами Етель бачить дивні вежі сірого кольору. На табличці силкується прочитати: «Анг... кор...» — «...воат! — закінчує пан Соліман. — Ангкор-воат. Це назва одного храму в Камбоджі. Здається, ми дійшли, але спочатку хочу тобі ще дещо показати». Має певну думку в голові. До того ж, пан Соліман не хоче йти у тому ж напрямі, що натовп. Остерігається масових згромаджень. Етель часто чула, як про її вуйчатого діда казали: «Це — оригінал». Мати захищає його, це ж її дядько: «Він дуже милий».

Він виховував її строго. Коли помер батько, саме він заопікувався нею. Однак вона не часто бачила його, він завжди був далеко, на другому кінці світу. Вона любить його. Можливо, вона ще більше схвильована тим, що цей старий високий чоловік відчуває симпатію до Етель. Їй здавалося, що вона бачить, як на схилі самотнього і зачерствілого життя відкривається його серце.

Збоку від берега відходить дорога. Там менше відпочивальників. Напис: ДАВНІ КОЛОНІЇ. Нижче написано назви; Етель повільно читає їх:

РЕЮНЬЙОН
ГВАДЕЛУПА
МАРТИНІКА
СОМАЛІ
НОВА КАЛЕДОНІЯ
ГАЙАНА
ФРАНЦУЗЬКА ІНДІЯ.

Пан Соліман хоче іти саме туди.

Це на галявині, трохи подалі від озера. Хатинки із солом'яними дахами, побудовані міцніше, з палями, схожими на стовбури пальм. Справжнє селище. Посередині така собі площа, посипана жорствою, на якій розставлені стільці. Сидить тут декілька відвідувачів, жінки в довгих сукнях із розкритими ще парасолями, але тепер уже гріє сонце і парасолі послуговують захистком проти нього. Пани порозстеляли на стільцях носовички, збираючи ними дощові краплі.

«Як це гарно!» — не втримавшись, вигукнула Етель перед павільйоном Мартиніки. На фронтоні будинку (також у стилі хатинки) орнаментом виставлено різні екзотичні квіти і фрукти — ананаси, плоди папаї, банани, букети гібіскуса, плюмажі із пір'я райських пташок.

ЗМІСТ

Я знаю голод... 5

I. БУДИНОК БУЗКОВОГО КОЛЬОРУ

Етель 8

Ксеня 21

Салонні розмови 43

Зміни відбувалися швидше... 63

Салонні розмови. Продовження 57

Постійно той самий галас 76

II. КРАХ

Від Ксені... 92

Ле Пулдю 130

III. ТИША

Тиша над Парижем 142

1942 148

Голод 159

Вони виїхали на світанку... 183

Прощавай 195

Сьогодні 212

Останні такти 219